

מסכת קידושין

פרק האשה נקנית

מתניתין:

האשה נקנית לבעלה, להיות אשתו⁽¹⁾ ולהיות אסורה לכל אדם אחר, זולתו, בשלש דרכים, שיבוארו להלן.

ואשת איש קונה את עצמה, להיות מותרת להנשא לאדם אחר, בשתי דרכים, שיבוארו גם הן להלן:

האשה נקנית בשלש דרכים:

א. בכסף — נותן לה הבעל כסף או דבר השוה כסף, ואומר לה "הרי את מקודשת לי".^(*)

ב. בשטר — כותב הבעל על הנייר "הרי את מקודשת לי", ונותנו לה.⁽²⁾

להלן הערה 93 בסוגריים.

2. רש"י.

לענין קנין כסף, הוסיף רש"י: ואומר לה "הרי את מקודשת לי". וכן לענין ביאה. ואילו בשטר לא כתב כן.

ודייק המקנה מדברי רש"י, שבשטר אין צורך לומר "הרי את מקודשת לי", אלא דיו שיתן לה את השטר, בלי שיאמר לה שמקדשה בו. והמאירי כתב כך בשם חכמי ההר.

וביאר, שבקידושי כסף אין בעצם נתינת הכסף ראייה שהיא נתינה לשם קידושין. אבל שטר הרי כתוב בו "הרי את מקודשת לי", ולכן די בכך שהעדים יראו את נתינת השטר והלשון הכתובה בו, וגם האשה תראה את הלשון הכתובה בשטר [ותתרצה לקידושין].

וכתב המקנה, שרש"י סובר כדעת הרמב"ם [גירושין א יא], שהנותן גט לאשתו, ולא אמר לה בשעה שנתן לה "הרי את מגורשת ממני בגט זה", היא מגורשת מן התורה [וכפי שביאר הבית שמואל בדבריו סימן קלו ס"ק א].

ואילו הטור והר"ן חולקים על הרמב"ם, וסוברים שהנותן גט לאשתו ולא אמר לה דבר, הגט בטל מדאורייתא.

1. רש"י. נראה שרש"י מבאר, שאין המשנה מדברת בקנין הגוף של האשה לשם שפחות, אלא בקנין אירוסין.

והר"ן מוסיף על לשון רש"י: האשה נקנית לבעלה — להצריכה ממנו גט [וכעין זה כתב המאירי].

כלומר, אין כאן קנין גמור, כדרך שקונים רכוש, היות ואין האשה שייכת לבעלה כרכוש ממוני, כמו ששייכים לו חפציו. אלא ה"קנין" מועיל שהיא תקרא אשתו, והיא אסורה להנשא לאדם אחר, עד שיגרשנה בגט, או עד שימות.

*1. כאשר קונה האדם דבר מה על ידי תשלום דמי ערכו, מהווה התשלום את מעשה הקנין. אך דנו האחרונים במהות קנין כסף בכלל, ובמהות קנין כסף באשה בפרט, כאשר הקונה משלם רק פרוטה, ולא את מלוא הערך של הדבר הנקנה —

האם נתינת הפרוטה [או חלק מדמי הדבר הנקנה] נחשבת כתחילת הפרעון עבור דמי הדבר הנקנה, ודי בכך כדי לקנות.

או שנתנת פרוטה אינה תחילת התשלום עבור הדבר הנקנה, אלא היא רק "מעשה קנין" בלבד, כמו קנין משיכה או קנין חזקה. עיין

ואפילו אם הנייר אינו שוה פרוטה, (3) הרי היא מתקדשת בשטר.

ג. ובביאה — בא עליה, ואומר לה "התקדשי לי בביאה זו". (3*)

ולפי זה כתב המקנה, שאף בקידושי שטר, אם לא אמר לה "הרי את מקודשת לי", בטלים הקידושים מן התורה. אכן, לשון רש"י, היא ממש לשון הברייתא להלן ט א, ומכאן דייקו חכמי ההר את דבריהם, שבשטר אין צריך אמירה, כמבואר במאירי. ובשיעורי רבי שמואל, בדין קידשה בשטר שיש בו שוה פרוטה אות ט, מחלק בין גירושין לקידושים. כי אף הסוברים שחוסר אמירה בגט מעכב את הגירושין, מודים בשטר קידושים שאין צורך בדיבור. וכדבריו משמע מדברי המאירי, שמסכים לדעת חכמי ההר.

3. רש"י. ויתכן שמקור דבריו הוא מהתוספתא, בתחילת המסכת, המבארת: בשטר כיצד? אין צריך לומר בשטר שיש בו שוה פרוטה, כי אז היא מקודשת בדבר שיש בו שוה פרוטה [מדין כסף]! אלא אפילו כתב על החרס שאין בו שוה פרוטה, ונתן לה.

והרי"ף העתיק כעין זה בשם הירושלמי. וכתב הר"ן, שהרי"ף בא להשמיענו, שאם השטר פסול אך יש בו שוה פרוטה, אזי האשה מקודשת מדין כסף. וכן הוכיח הר"ן מהגמרא להלן [מח א] שהמקדש אשה בשטר חוב, לדעת חכמים שמין את הנייר, ואם יש בו שוה פרוטה מקודשת על ידי הנייר. מכאן שדעת המקדש היתה גם על הנייר עצמו. ועיין רע"א שו"ת סי' נו. ובתוספות רע"א על המשניות. ובספר המקנה.

3*. רש"י. ובענין קנין כסף לא הזכיר רש"י שצריך לומר לה "התקדשי לי בפרוטה זו". ונראה שהחילוק הוא, מפני שבביאה אין העדים רואים את עצם המעשה. אלא רק את

היחוד, ולכן צריך לומר לה בלשון זו. וכך כתב המאירי: וקידושי ביאה [הם] חלוקה שלישית [דין שלישי] והוא — שהם צריכים לשמיעה בלא ראייה. רצה לומר, בלא ראיית המעשה. אלא שיתייחד עמה בפניהם, ויאמר לה בפניהם "התיחדי עמי להתקדש לי בביאה". ובזה מיושב גם מדוע רש"י כתב בענין כסף "הרי את מקודשת" [בלשון הווה], ואילו בביאה כתב "התקדשי לי" [בלשון עתיד]. והיינו מפני שהאמירה נעשית לפני הביאה.

אך בשיעורי רבי שמואל [בדין קידשה בשטר שיש בו שוה פרוטה, אות י' מבאר, שאם מקדש בקנין ביאה, צריך המקדש להגדיר שהביאה הזאת היא מעשה הקנין, ולא ביאה גרידא, שלא לשם קידושים. ואם לא יאמר כן, אין הביאה הזאת מוגדרת מעצמה כמעשה קידושים, למרות שהקדים לומר "התקדשי לי", אלא צריך לומר "התקדשי לי בביאה זו".

אבל כשמקדש אשה בכסף, אין צורך לתוספת אמירה שמקדשה בכסף זה, אלא די בכך שנותן לה כסף ואומר לה "התקדשי לי" כדי שנתנית הכסף תוגדר מעצמה כמעשה קנין ולא כמתנה בעלמא. ואין צורך שיוסיף לומר שמעשה הקנין נעשה בכסף שנותן לה.

וכתב המאירי שצריך לכתחילה לומר "הרי את מקודשת לי בדבר זה". אלא שאם לא אמר "בדבר זה" אין פסול בדבר.

ובשו"ע סימן כז סעיף א פסק, שצריך לומר "הרי את מקודשת בזה". [וכ"כ הרמב"ם אישות ג א].

והבאר היטב כתב בשם הרמ"ט שזהו רק דין לכתחילה בלבד.

ובימינו נוהגים לומר: "הרי את מקודשת לי בטבעת זו".

ועתה מבארת המשנה מהו שיעור הכסף שהאשה נקנית בו לבעלה —

”בכסף” — בית שמאי אומרים: כדינר של כסף, ובשורה דינר, או בחפץ השווה דינר.

ובית הלל אומרים: דיה שתיקנה לבעלה בפרוטה של נחושת, (4) ובשורה פרוטה, או בחפץ השווה פרוטה, אך לא בפחות מזה.

וכיון ששיעור שווי הפרוטה אינו קבוע, אלא הוא נייד לפי תנועות המטבע, מבארת המשנה:

וכמה היא שוויה של פרוטה? —

אחד משמנה באיסר האיטלקי.

שמינית מאיסר האיטלקי, שהוא שמו של מטבע מסויים, ששיעורו קבוע, והפרוטות מוזלות או מתייקרות יחסית אליו. (5)

עד כאן ביארה המשנה את שלשת הדרכים שבהן האשה נקנית לבעלה.

ועתה עוברת המשנה לבאר את שתי הדרכים שבהן האשה קונה את עצמה להיות ברשותה, שתוכל להנשא לאדם אחר:

וקונה את עצמה להיות מותרת להנשא לאחר —

א. כשמגרשה בעלה בגט.

ב. או שהיא נהיית מותרת מאליו, במיתת הבעל. (6)

עד כאן ביארה המשנה את קניני האשה, ואת דרכי התרתה.

ועתה מבארת האשה את דין היבום והיתר החליצה.

א. אדם שהיה נשוי אשה, ומת בלי להשאיר אחריו בן או בת, מצווה על אחיו מן האב [הנקרא “יבם”] לבוא על אשת אחיו.

מצווה זו נקראת מצות “יבום”, ובכך קונה אותה היבם לו לאשה, כדי להקים לאחיו שם בישראל. (7)

ב. כל עוד לא ייבם אותה היבם, אטורה היבמה [הנקראת “שומרת יבם”] להנשא לאיש זר.

ג. יבם שאינו רוצה לייבם את אשת אחיו המת, עליו לחלוץ לה, ובכך להתירה להנשא לכל אדם. ואין הוא משלח אותה בגט, וכפי שיבואר להלן. אך אם כבר בא עליה, הרי היא כאשתו לכל דבר, ויוצאת בגט בלבד.

היבמה, אשת המת, שמצווה על אחיו ליבמה, נקנית ליבם לגמרי להחשב כאשתו, בדרך אחת — בביאה גרידא. ואפילו לא בא עליה כדי לקנותה בכך לאשה, ולא אמר לה שהיא תיקנה לו בביאה זו לאשה.

4. כך פירש רש"י. ועיין ברש"ש שמבאר מדוע רש"י טרח להשמיענו שהפרוטה היא נחושת.

5. רש"י. ועיין ברש"ש [הנ"ל] שמבאר מדוע רש"י טרח להשמיענו שהאיסר הוא מטבע כסף.

6. הראשונים מבארים מדוע המשנה נקטה דוקא

כסדר הזה [בכסף, שטר וביאה. וכן בגט ומיתת הבעל].

7. שנאמר [דברים כה ה']: “יבמה יבוא עליה, ולקחה לו לאשה ויבמה, והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו [של היבם] המת, ולא ימחה שמו מישראל”.

ומשעה שבא עליה היבם, היא נעשית אשתו גמורה, ואם בא לשלחה ממנו הרי הוא מגרשה בגט, ואינה צריכה חליצה.

אבל אם קידש היבם את יבמתו בכסף או בשטר, אין היא נקנית לו מן התורה, אלא רק מדרבנן. ואז, אם הוא בא לשלחה, צריכה היא גט מדרבנן, (8) בנוסף לחליצה מן התורה.

כי אין הגט לבדו מתיר אותה להנשא לאחר, היות שאין קידושין תופסים ליבם ביבמה מן התורה, ואין הגט מתיר את היבמה להנשא לכל אדם, אלא חליצה, וכדלהלן.

ויבמה שלא בא עליה היבם, ולא נקנתה לו בביאה לאשה —

קונה את עצמה, להיות ברשותה שתוכל להנשא לאחר, (9) בשתי דרכים:

א. בחליצה. (10)

ב. ובמיתת היבם.

גמרא:

שנינו במשנה: **האשה נקנית** בשלש דרכים.

ודנה הגמרא:

מאי שנא הכא, במה שונה ומיוחדת משנתנו, **דתני**, ששונה בה התנא "האשה נקנית", ומכנה התנא את האירוסין בלשון "קנין".

8. כתב רש"י שקידושי כסף ושטר מועילים ביבמה מדרבנן לאסור אותה על שאר האחים [אם היו כמה אחים למת. כולם נחשבים יבמים. ואם קידשה האחד, הרי זו אסורה על שאר אחיו]. אבל אין הם עושים בה קנין גמור ליורשה ולהטמא לה ואין הם פוטרים אותה מחליצה.

וקשה: הרי גם באשה [שאינה יבמה] אין קידושי כסף ושטר עושים נישואין אלא אירוסין. ואין הארוס יורש את אשתו ואינו מטמא לה. ואם כן, מדוע כתב רש"י ביבמה שאין קידושי כסף ושטר מועילים בה לזה? הרי גם באשה שקידושיה מדאורייתא אין הקידושין גומרים בה ליורשה ולהטמא לה!

ותירץ הרש"ש: ביבמה אילו היו הקידושין מועילים מן התורה, היה בזה גם נישואין. כשם שביאה עושה נישואין ביבמה, אפילו אם באשה אחרת ביאה עושה קידושין ולא נישואין.

9. התוספות ר"ד כתב, שהלשון "קונה את

עצמה" שבענין יבמה, [בסיפא] אינה דומה ללשון "קונה את עצמה" שהוזכרה בענין אשה [ברישא]. שהרי באשה, מדובר בה לאחר שהבעל קנה אותה, שאז היא קונה את עצמה בגט ומיתת בעל. ואילו ביבמה מדובר לפני שהיבם קנה אותה [אבל לאחר שהיבם קנה אותה, הרי היא קונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל].

ונראה שהתנא סתם את לשונו בזה — מפני שברישא שנינו "האשה", ואחרי שהיא התקדשה היא עדיין קרויה אשה [ועיין עוד תוד"ה האשה]. אבל בסיפא שנינו "היבמה". ולאחר שהיא נקנתה בביאה, שוב אין היא קרויה "יבמה", אלא מכאן ואילך הרי היא אשתו לכל דבר, וקרויה "אשה". ומאחר ששנינו "היבמה קונה את עצמה", מובן שמדובר לפני שהיבם קנאה [וכן מבואר מדברי המקנה על תוספות ד"ה האשה נקנית. ע"ש].

10. שנאמר [דברים כה ט]: "ונגשה יבמתו אליו

ומאי שנא התם, בתחילת פרק שני [מא א], דתני, ששונה בה התנא "האיש מקדש בו ובשלוהו", ומכנה את האירוסין בלשון "קידושין", ולא בלשון קנין? (11)

ומבאר הגמרא: התנא נוקט כאן לשון "קנין" ולא לשון קידושין, משום דקא בעי למיתני, היות והוא רוצה לשנות בהמשך המשנה, שאחת מן הדרכים שהאשה נקנית בהן, היא על ידי נתינת כסף.

ומצאנו שהתורה קוראת לנתינת כסף — "קנין".

ומבאר הגמרא:

וכסף מנלן, מנין שהאשה נקנית בו?

גמר למד התנא את קנין הכסף באשה בגזירה שוה "קחה" — "קחה", משדה עפרון, שנקנה בכסף.

כתיב הכא, נאמר כאן, בענין אירוסים אשה, לשון "קחה" [דברים כב]: "כי יקח איש אשה".

וכתיב התם, נאמר גם בענין קנין שדה עפרון לשון "קחה" [בראשית כג] "נתתי כסף השדה, קח ממני".

ומלמד הכתוב בגזירה שוה —

כשם שה"קחה", הלקחה המוזכרת בשדה עפרון, היא קנין כסף [כמו שנאמר שם בפסוק, וכפי שתבאר הגמרא מיד], כך גם ה"קחה" המוזכרת בכתוב בענין אירוסים אשה, היא קנין כסף.

וה"קחה" שהוזכרה בשדה עפרון, איקרי נקראת "קנין" —

דכתיב בענין שדה עפרון [בראשית מט] "השדה אשר קנה אברהם".

אי-נמי, יש מקור נוסף לכך שקיחת שדה ב-ב בכסף נקראת "קנין". לפי שנאמר [ירמיה לב] "שדות בכסף יקנו". (12)

ומאחר שכסף של קידושים אשה נלמד מכסף קנית שדה, שנקרא "קנין", לכן תני, שנה התנא במשנתנו, "האשה נקנית בשלש דרכים", שאחד מהם הוא קנין כסף.

לדקדק על המילה "נקנית". עיין שם.

12. פסוק זה נאמר בספר ירמיה.

וקשה: הרי הבאנו מקור מן התורה שקיחה נקראת קנין [שנאמר: "השדה אשר קנה אברהם"]. ומקור מן התורה עדיף ממקור מספר ירמיה. ואם כן מדוע הגמרא מוסיפה ומביאה פסוק מספר ירמיה?

ותירצו התוספות: הפסוק שנאמר בתורה אינו ראיה מספקת, מפני שאפשר לפרש את הפסוק "השדה אשר קנה אברהם" היינו בקנין חזקה או שטר, [מלבד הכסף ששילם בדמי הקרקע]. שהרי

לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו [על גבי קרקע. רש"י], וענתה ואמרה: ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו".

11. כאן הגמרא מקשה מדוע התנא נוקט כאן לשון קנין, ולהלן [בפרק ב] לשון קידושין. ובסמוך הגמרא מקשה מדוע התנא דיבר במשנתנו על האשה ["האשה נקנית"]. ואילו להלן [בפרק ב] התנא דבר על האיש ["האיש מקדש"].

הראשונים הקשו מדוע הגמרא לא מדקדקת תחלה על המילה "האשה". ורק אחר כך ראוי